

şîr burayı zaptederek yanına yeni bir şehir kurdu ve Hürmüz-Erdeşir (Hormo-şîr) adını verdi. İslâm coğrafyacılarının Sûku'l-Ehvâz (Hûzlar'ın pazarı) şeklinde kaydettikleri şehre zamanla sadece Ahvaz (Ehvâz) denildi. Ahvaz kelime olarak bölgede yaşayan halkın adı olan Hûz (Hûzî) kelimesinin Arap dili kaidelerine göre yapılmış çoğul şeklidir. Şehir, Hz. Ömer devrinde uzun süren bir muhasaradan sonra fethedildi (19/640 veya 21/641-42).

Önemini Emevîler ve Abbâsîler devrinde de koruyan Ahvaz, Abbâsîler devrinde şeker sanayiinin önemli bir merkezi olarak Asya'nın büyük bir kısmının şeker ihtiyacını karşılamaktaydı. Osman b. Ubeydullah b. Ma'mer tarafından Hâricîler'e karşı girişilen tenkil hareketinde üs olarak kullanıldı. 261'de (874-75) meydana gelen ve Irak ile Hûzistan'ı içine alan Zencîler'in isyan hareketine sahne oldu ve tahrip edildi. Büveyhî Hükümdarı Adudüddavle tarafından imar edilen şehir 370'te (980) hâlâ Hûzistan eyaletinin başşehri idi. Fakat VI. (XII.) yüzyılda Hûzistan bölgesindeki önemli yerini Askerimükreml'e terketmiş olduğu görülmektedir. Zencîler'in isyanını takibeden dört asır boyunca Büveyhîler, Selçuklular ve İlhanlılar tarafından idare edilen şehir Moğol istilâsı sırasında tahribata mâruz kaldı. Daha sonra Muşa'sa' hânedanı ve nihayet Safevîler'in eline geçti. Bu dönemde bir köy durumuna düştü. 1857 yılında İngilizler'in işgaline uğrayan Ahvaz'ın o yıllardaki nüfusu 1500-2000 kadardı. 1888'de Kârûn nehrinin ulaşımına açılmasıyla bölgede milletlerarası ticaret canlandı. Böyle-

ce tekrar gelişmeye başlayan şehir kısa zamanda İslâmiyet'in ilk devirlerindeki gibi yine bir ticaret merkezi haline geldi ve nüfusu da yeni yerleşmelerle artmaya başladı. Bu arada Ahvaz'ın, Nâsir Şah'ın şerefine Bendernâsîrî (Nâsir Lîmanı) adını aldığı da görülmektedir. Eski yerleşim merkezinin 2.5 km. güney tarafında, Hürremşehr Limanı'na 170 km. mesafede gelişen yeni şehirde milletlerarası deniz ticareti ile ilgili acentalar açıldı. 1889'da Nâsirî Şirketi hizmetlerini nehrin yukarılarına doğru genişletince şehir karadan İsfahan, Büşehr ve Şiraz'a bağlandı. Hürremşehr ile Şüster arasında bulunan ve Ahvaz üzerinden geçen yol da şehrin önemini arttırdı. 1908 yılında Mescid-i Süleyman bölgesinde petrol bulunmasıyla Ahvaz yeni gelişmelere sahne oldu ve dolun tesislerinin bulunduğu Abadan'a döşenen boru hattı için istasyon vazifesi görmeye başladı. 1926'da Hûzistan eyaletinin merkezi oldu. İran'ı baştanbaşa kaplayan demiryolunun 1929'da Hûzistan bölgesine bağlanması ve Kârûn nehrinin Ahvaz'da yaklaşık 1500 m. uzunlukta bir demir köprü ile aşılması bölgeye büyük canlılık kazandı. II. Dünya Savaşı sırasında Ahvaz sahip olduğu çeşitli ulaşım kolaylıkları dolayısıyla Hûzistan bölgesinin en işlek yeri oldu.

Bölgede bugün petrole ilgili sanayi tesisleri yanında dokuma ve şeker fabrikaları bulunmaktadır. İngilizce ve Farsça eğitim yapan Cündişâpûr Üniversitesi de Ahvaz'da yer almaktadır. İran-Irak savaşında hava hücumlarına mâruz kalan ve tahribat gören şehrin nüfusu 508.500'dür (1985).

BİBLİYOGRAFYA :

Belâzûrî, *Fütûhu'l-büldân* (trc. Mustafa Fayda), Ankara 1987, s. 545-547, 559, ayrıca bk. İndeks; Yâkût, *Mu'cemü'l-büldân*, I, 284-286; Ahmed Kesrevî, *Târîh-i Pânşad Sâle-i Hûzistân*, Tahran 1313 hş./1934; Ali Razmârâ, *Ferheng-i Coğrafya-yı İran*, Tahran 1330 hş./1951, VI, 29-31; Muhammed Ali İmam Şüsterî, *Târîh-i Coğrafya-yı Hûzistân*, Tahran 1331 hş./1952; L. Lockhart, *Persian Cities*, London 1960, s. 163; a.m.f., "al-Ahwâz", *El²* (İng.), I, 305; G. Le Strange, *The Lands of the Eastern Caliphate*, London 1966, s. 232-234; *CHIR*, I, 18, 33, 36-38, 173, 267, 273, 435, ayrıca bk. İndeks; A. H. Layard, "A Description of the Province of Khuzistan", *JRGS*, XVI (1846), s. 1-105; F. R. C. Bagley, "A Bright Future after Oil: Dams and Agro-industry in Khuzistan", *MEJ*, XXX/1 (1976), s. 25-35; Streck, "Ehvâz", *IA*, IV, 209-210; Cl. Huart, "Hûzistan", *IA*, V/1, s. 624-625; R. M. Savory, "Khûzistân", *El²* (İng.), V, 80-81; C. E. Bosworth-X. De Planhol-J. Lerner, "Ahvâz", *Elr*, I, 688-691.

MUSTAFA L. BİLGE

AHVÂZİ, Ahmed b. Hüseyin

(أحمد بن حسين الأهوازي)

Ebû'l-Hüseyin Ahmed b. el-Hüseyin el-Kâtib el-Ehvâzî

IV. (X.) yüzyılda yaşayan bir matematikçi.

Hakkında yeterli bilgi bulunmamaktadır. Bîrûnî'nin eserlerinde adının geçmesi ve kendisinin de bir kitabında Ebû Ca'fer el-Hâzin'den bahsetmesi, IV. (X.) yüzyılda yaşamış olduğunu göstermektedir. Mevcut eserleri, asıl ününü sağlayan matematikçiliğinin yanında astronomi ve kültür tarihi ile de yakından ilgilendiğini ortaya koymaktadır. Ancak aynı yüzyılda yaşayan ve yine Ahvâzî nisbesini taşıyan başka ilim adamlarının da bulunması ve bunların hiçbirinin hayat hikâyesinin kesinlikle bilinmemesi, mevcut eserlerin hangi Ahvâzî'ye ait olduğu hususunda bazı tereddütler uyandırmaktadır. Kaynaklarda genellikle kabul edildiğine göre, bu Ahvâzî'lerden Ebû'l-Hasan ve Ebû'l-Hüseyin künyelerini taşıyan ikisi aynı şahıs olup aşağıdaki eserler ona aittir:

1. *Şerhu'l-makâleti'l-âşire min kitâbi Uklîdis*. Öklid'in (Euklides) onuncu kitabı hakkında yazılmış sekiz fasıllık bir şerhtir; pek çok yazma nüshası mevcuttur (Süleymaniye Ktp., Yazma Bağışlar nr. 1347/1; diğer nüshaları için bk. Sezgin, V, 312-313). 2. *Kitâbü'l-Ma'arifi'r-Rûm*. Bizanslılar'ın müsbet ilimlerdeki ilerlemelerini anlatan bu eseri, İstanbul'a yaptığı bir seyahatten sonra yazmıştır. Bîrûnî, *el-Âşârü'l-bâkiye* adlı kitabının önsözünde bu eserden bahsetmektedir. 3. *Risâle fi'l-mizân*. Matematik hesaplarının doğruluk derecelerini kontrol konusunda yazılmış olan bu eserin 696 (1297) tarihli bir nüshası Patna'da (nr. 2928/2) bulunmaktadır (bk. Sezgin, V, 313).

Ahvâzî'nin bunlardan başka bir de astronomiyle ilgili bir kitabının olduğu, Bîrûnî'nin *Tahkîk mâ li'l-Hind* adlı eserinde ondan faydalandığını söylemesi sebebiyle bilinmektedir. Ancak bu eser henüz bulunamamış ve adı da başka kaynaklardan tesbit edilememiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

H. Suter, *Die Mathematiker*, Leipzig 1900, s. 57-58; Ebû'l-Kâsım Kurbânî, *Zindeğnâme-i Riyâzîdân-ı Devre-i İslâmî*, Tahran 1365, s. 75-77; Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 153, 387; Sezgin, *GAS*, V, 312-313; VI, 233; VIII, 199; D. Pingree, "Abu'l-Hasan Ahvâzî", *Elr*, I, 302; a.m.f., "Ahvâzî", *Elr*, I, 691.

NURİ YÜCE

Ahvaz

